

// MISCEL·LÀNIA

El «canvi i caiguda de preposicions» en el ‘Tirant lo Blanch’

[Prepositional change and deletion in *Tirant lo Blanch*]

JORDI GINEBRA

Universitat Rovira i Virgili

jordi.ginebra@urv.cat / orcid.org/0000-0002-8426-6548

RESUM: En aquest treball es fa una petita contribució a l'estudi de la fonamentació històrica de la normativa gramatical contemporània (la de Fabra, la de la *Gramàtica normativa valenciana* i la de la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'IEC) en relació amb l'anomenat «canvi i caiguda de preposicions», i alhora es contribueix al coneixement de la sintaxi històrica del català. La recerca se circumscriu al *Tirant lo Blanch*. Els resultats mostren que l'absència de preposició davant de la conjunció *que* introductora de completives és sistemàtica en el *Tirant*, amb què es confirma la coherència de la posició de Fabra i s'explica que la GNV i la GIEC n'hagin estat continuadores. En canvi, la substitució, davant d'infinitiu, de les preposicions de règim verbal *en* i *ab* per *a* i *de* no és un fenomen que caracteritzi el *Tirant*, que reflecteix una situació complexa. La norma de Fabra a propòsit d'aquest punt tenia, doncs, una fonamentació històrica més feble, i la modificació de la posició normativa sembla prou justificada.

PARAULES CLAU: sintaxi històrica, sintaxi catalana, codificació lingüística, literatura medieval, història de la llengua

ABSTRACT: This paper makes a small contribution to the study of the historical foundations of contemporary normative grammar (Pompeu Fabra, the *Gramàtica normativa valenciana* and the *Gramàtica de la llengua catalana*) in the field of the so-called “change and deletion of prepositions”. At the same time, this paper contributes to the knowledge of Catalan historical syntax. The research is limited to *Tirant lo Blanch*, the most important work in the *canon* of authorities in Fabra's grammars. The results show that in *Tirant*, systematically, the preposition does not precede the conjunction *que* introducing finite subordinate clauses, which confirms the coherence of Fabra's position in this point, and also justifies that the GNV and the GIEC have maintained his approach. On the other hand, before non-finite subordinate clauses the substitution of the prepositions *en* and *ab* for *a* and *de* is not a phenomenon that characterizes *Tirant*. This medieval novel seems to reflect a complex situation, not fully studied yet. In this respect, Fabra's rule had, therefore, weaker historical foundations, and the modification of the normative position seems justified enough.

KEYWORDS: historical syntax, catalan syntax, corpus planning, medieval literature, history of language

Recepció: 06/09/2017. Acceptació: 01/10/2017. Publicació: 15/12/2017

1. Introducció

En català, com se sap, hi ha uns quants verbs rectors de complement preposicional que també poden seleccionar oracions completives introduïdes per la conjunció *que* o oracions completives d'infinitiu. D'acord amb la normativa establerta per Pompeu Fabra (1933: 114, 117, 130), el que caracteritza les primeres és que, a diferència del que passa quan el complement és un sintagma nominal, la preposició regida pel verb no es realitza, i per tant l'únic nexa subordinant que apareix entre el verb i el complement és la conjunció mateix. Així, en l'exemple (1a), amb complement nominal, el verb va seguit de la preposició; en l'exemple (1b), amb complement oracional, no hi ha preposició:

- (1) a. Acostumeu-lo a la puntualitat.
b. Acostumeu-lo que cada dia vingui a la mateixa hora.

Quant a les completives d'infinitiu, la normativa va establir que normalment conserven la preposició que el verb regeix (2), però va afegir que si la preposició regida és *amb* o *en*, llavors és substituïda per una altra preposició, que pot ser *a* o *de* (3 i 4).¹

- (2) a. Contribuir a les despeses.
b. Contribuir a pagar un deute.
- (3) a. Tardar en l'execució.
b. Tardar a venir.
- (4) a. Amenaça amb la dimissió.
b. Amenaça de dimitir.

---

1 De fet, Fabra només va establir el precepte de manera clara per a *en* (Fabra 1933: 114, 119), i va ser la tradició normativa posterior (Solà 1972: 13) que el va estendre a *amb*.

Aquest fenomen d'alternança rectiva és conegut en la tradició normativa i descriptiva catalana com a *canvi i caiguda de preposicions*, d'acord amb el títol d'un conegut estudi de Joan Solà (1972). Seguint la conceptualització d'aquest autor, i en una perspectiva sincrònica, s'ha dit tradicionalment que les preposicions *a, amb, de i en*, quan pertanyen al règim d'un verb, *cauen* si el constituent regit és una completiva encapçalada per *que*; i que les preposicions *amb i en*, si el constituent regit és una oració d'infinitiu, *canvien* en (són substituïdes per) *a o de*.

La publicació de la nova *Gramàtica de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (2016) ha tornat a posar d'actualitat aquest punt de la sintaxi (no sempre ben assimilat i sovint debatut), ja que aquesta obra modifica parcialment la normativa de Fabra. Així, la nova gramàtica normativa prescriu la *caiguda* de la preposició en els registres formals (GIEC: 527, 564, 998, 1002-1005), però l'accepta en «registres informals i estils pròxims a la llengua espontània»; quant al *canvi*, deixa de considerar-lo obligatori, per bé que indica que és «preferible en els registres formals» (GIEC: 642, 998, 999, 1011-1013).²

En aquest treball es vol fer una petita contribució a l'estudi de la fonamentació històrica de la normativa gramatical contemporània (la de Fabra, la de la GNV i la de la GIEC) en relació amb aquest punt, i alhora es vol contribuir igualment al coneixement de la sintaxi històrica del català. La recerca se circumscriu a una sola obra, el *Tirant lo Blanch* de Joanot Martorell. S'ha seleccionat aquesta obra per dos motius. En primer lloc, per la seva rellevància en la història de la literatura i de la llengua literària, i en segon lloc perquè, com se sap (Ginebra 2003), el *Tirant* és l'obra a la qual hi ha més referències en les gramàtiques de Fabra: va constituir, doncs, la primera figura del cànion d'autoritats per a la codificació sintàctica del català contemporani.³

---

2 La posició de la *Gramàtica normativa valenciana* (2006) de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua coincideix amb la de l'IEC en la qüestió de la *caiguda* (GNV: 205). Quant a la qüestió del *canvi*, es pot dir que prefigura la posició de l'IEC: afirma que «en els registres formals el canvi és la solució més general» (GNV: 207), però no el considera, doncs, obligatori.

3 L'any 1987 Antoni Ferrando afirmava que el *Tirant*, malgrat la seva importància en la història de la literatura i en la història de la llengua escrita, no havia estat objecte de cap anàlisi lingüística sistemàtica

El treball ha consistit en l'examen del comportament sintàctic, en les pàgines del *Tirant*, de les preposicions (o de l'absència de preposicions) en relació amb el fenomen que ens ocupa. Pel que fa al primer aspecte del fenomen, el de la *caiguda*, l'anàlisi ha estat exhaustiva i les conclusions ens sembla que són clares i poden considerar-se segures. Quant al segon aspecte, el del *canvi*, l'anàlisi no ha estat completa i les conclusions tenen un caràcter més provisional, ja que la recol·lecció i organització de dades ha resultat molt més laboriosa, i la descripció del fenomen també resulta més complexa. En aquest sentit, cal considerar aquest treball una primera aproximació a la qüestió.

Pel que fa al sistema de treball, hem de dir que la font per a l'obtenció de les dades ha estat el text electrònic del *Tirant* allotjat al CICA (el Corpus Informatitzat del Català Antic, dirigit per Joan Torruella, Manuel Pérez Saldanya i Josep Martines), un recurs en línia d'accés lliure, tot i que, quan ha calgut per resoldre algun dubte, també s'ha recorregut al text de la novel·la editat en paper (Martorell 2005). L'examen de les dades s'ha fet per mitjà de les concordances de les paraules clau (les preposicions i conjuncions objecte d'estudi), encara que, quan ha calgut, s'han examinat parcel·les de text més extenses. Les concordances s'han obtingut per mitjà de l'aplicació associada amb la plataforma electrònica que conté el corpus. En el treball, la referència numèrica que hi ha al final dels exemples indica el número de pàgina de l'edició del *Tirant* que el CICA reproduceix (Martorell 2005).

(Ferrando 1987-1989: 369), idea que repetia vint-i-cinc anys després (Ferrando 2012: 623). Avui la situació ha canviat prou sobretot pel que fa al lèxic i la fraseologia —podem citar, entre altres, els treballs d'Escrivà (1992), Casanova (1994), Guia (1995, 2007), Colón (2013) i, sobretot, Baile López (2013)—, però en les qüestions sintàctiques l'afirmació de Ferrando continua, en general, vigent. Cal destacar, de tota manera, el treball de Jordi Parera (1986, 1987) sobre les preposicions (el nostre, però, analitza un punt molt específic que el de Parera no va tractar), i el ja antic de Max Wheeler (1971-1975) sobre les perífrasis de gerundi amb *anar* i *estar*.

2. Completives amb *que*⁴

En llatí les oracions completives, amb independència del règim del verb al qual se subordinen, es construeixen sense preposició i sense marca de cas. En català aquesta situació es manté, i en tenim mostres des dels orígens de la llengua escrita. Així, a les *Homilies d'Organyà* trobem els verbs preposicionals *escapar de* (5a) *esforçar-se per* (5b) i *guarir de* 'protegir' (5c) regint completives per mitjà exclusiu de la conjunció *que*, i a les *Queixes de l'església de Puigfalconer* apareix el verb *parlar de* igualment sense la preposició (5d):

- (5) a. negú om no *escaparà qe·l* Diable no l'exag just ni pecador (*Organyà*: 123).
b. *esforcem-nos qe·ls* pecats en qé somo nos lexen (*Organyà*: 119).
c. anc aizò no·l ne *garí qe·l* Diable no·l tentàs (*Organyà*: 123).
d. E él *parlà ab els qe* si anar me·n volia solt (*Medieval* 27: 99).⁵

El fenomen, de fet, és general en les llengües romàniques, i deriva de l'extensió en el llatí tardà de la conjunció *QUOD* com a nexa subordinant universal (que posteriorment és substituït per *que*), el qual fa innecessària la concurrència

---

4 L'expressió *canvi i caiguda de preposicions*, molt arrelada en la tradició prescriptiva catalana, és confusiória quan ens situem en una perspectiva diacrònica —i és per això que més aviat l'evitem en les pàgines següents—, perquè pot fer pensar en canvis i *caigudes* que s'han produït gradualment al llarg de la història, i no és això el que s'hi vol designar (entre altres coses perquè, com veurem, en català antic és problemàtic afirmar que la preposició *cau*, ja que amb les completives la construcció sense preposició és històricament anterior a la construcció amb preposició). D'altra banda, convé fer saber que, des d'un punt de vista teòric, la naturalesa categorial (amb les subordinades en general i especialment amb les subordinades d'infinitiu) dels nexes que fins ara hem anomenat *preposicions* ha estat objecte de debat. La tradició els anomena, efectivament, preposicions, però certes anàlisis més aviat fan concloure que caldria tractar-los com a conjuncions subordinants —com a complementadors. Veg. Villalba (2002: 2272-2275). Aquí seguim la tradició perquè segurament així l'exposició serà més fàcil de seguir, però això no implica cap posicionament contrari a les noves anàlisis.

5 Convé posar en relleu, doncs, que no es va produir històricament cap transició d'un estat de la llengua en què, per exemple, un verb com *escapar* es construïa d'acord amb la seqüència «*escapar de que* + oració conjugada» a un estat en què es construïa d'acord amb la seqüència «*escapar o que* + oració conjugada», sinó que la segona solució ha estat la normal des dels inicis. No hi ha, doncs, diacrònicament parlant, *caiguda* de la preposició. La referència de les obres de (5) és la del CICA.

d'un altre nexa subordinant —la preposició, que, a més, en el cas del règim verbal no aporta generalment contingut semàntic específic.⁶

Aquesta és la situació general i sistemàtica que trobem al *Tirant*, com es pot observar en aquesta mostra d'ocurrències dels verbs *acostumar a*, *ajudar a*, *avisar de*, *condemnar a*, *convidar a*, *dubtar-se de*, *gloriejar-se de*, *guardar de*, *oblidar-se de* i *recordar-se de* (6a-j):

(6) a. Axí [...] prengua en cascun parlar tostemps veritat, e axí, *acostumant* sa lengua *que* no sàpia mentir (607).

b. E *ajudaren-li que* pujà a cavall en les anques del senyor d' Agramont (675).

c. sien moguts a misericòrdia envers mi; *avisant-vos que* essent fallida en mi la sperança [...] me pregàs al que fugiu ara (90).

d. sentir la glòria que de amor se ateny, *condamnant-vos que* siau exellada en la ylla dels Pensaments (629).

e. No hagué acabat lo virtuós Tirant lo seu rasonament que [...] lo rey de Sicília no's giràs devers lo rey de Feç, *convidant -lo que* primer parlàs (1403).

f. E Tirant [...] desempachà de cavalcar ab molta dolor [...], e la pena li augmentà *duptant -se que* no fos en dan de la princessa (918).

g. Poré yo *gloriejar-me que* per amor de mi siau tots açí venguts (481).

h. Deixà gent d'armes dins la vila per *guardar-la que* si Tirant hi venia, ho algú dels seus, que no'ls hi deixassen entrar (556).

i. emperò no *oblidant-me que* proteste e demane vènia e perdó (112).

j. E [...] se diu ésser-los gran aleujament de pena lo *recordar-se que* són alguna cosa (711).

En realitat, al *Tirant* l'absència de preposició no és un tret exclusiu dels complements oracionals dels verbs, sinó que afecta qualsevol completiva conju-

---

6 L'absència de preposició davant *que* completiu és general en totes les llengües romàniques, però el castellà modern (i en part el portuguès) se separa del conjunt i hi introdueix sistemàticament la preposició (Serradilla 1997: 201-260). El català segueix la tònica general de les llengües romàniques, però a partir del segle XVI la situació comença a canviar, en unes proporcions que encara han de ser estudiades amb detall.

gada, tant si depèn del verb conjugat com si depèn d'un participi (7a), un nom (7b-c), un adjectiu (7d) o un adverbi (7e):⁷

(7) a. molt stich *admirada que* la celsitut vostra haja de creure que [...] Tirant hagués a dir cosa neguna (879).

b. E ell y donà fe e liurà -la -y ab los ·CC mília· scuts, ab *condició que* dins tres anys se hagués intitular rey de Bretanya (870).

c. Aprés que la reyna se fon batejada e Tirant hagué tret lo rey de presó, féu-lo devallar en la vila, per ço com eren de *acort que*·s volia batejar (1180).

d. E de tal pensament stich *temerosa que* altra volta de tu no sia refusada (1189).

e. E Tirant li respòs que primer volia saber [...] en quin punt stava l'imperi *ans que* ell se mogués (1285).

És cert que hem localitzat una ocurrència (només una en tota l'obra) de la cadena «preposició + *que* (conjunció)» dependent d'un nom (8). Fixem-nos, però, que es tracta probablement d'un cas excepcional: l'aparició de la preposició provocada per la pauta que crea el paral·lelisme amb el complement del qual l'oració completiva és una aposició explicativa.

(8) Donchs, lo príncep enprengua o exercescha la *pensa* e les orelles *en açò*: *en què* no solament és loada la paciència del dit gran emperador, mas de Pompeu, gran e solenne ciutadà de Roma (606).

Cal afegir, finalment, que en el *Tirant*, d'acord amb un fenomen trobadís en general en català antic, apareixen també completives conjugades dependents de verbs preposicionals sense el nexxe *que*, és a dir, unides a la principal asindèticament (sense preposició i sense conjunció):

---

7 La preposició davant de *que* només la trobem en estructures que es gramaticalitzen com a conjuncions (*ab que* —rar al *Tirant*—, *per que*, *per a què*, *perquè*) i en els casos de preposicions amb valor predicatiu ple, independent de la seva relació amb els verbs (*segons que*, *sens que*, etc.). (Seguint la tradició, considerem *ans* un adverbi, tot i que estaria més ben classificat com a preposició.)

(9) E Tirant anà ab les ·III· lançes, emperò no volgué *consentir cavallers portassen les lançes* (324).

Es tracta d'una característica que es remunta enllà dels orígens de l'idioma, i que no sols afecta les completives regides per verbs preposicionals, sinó tot el conjunt de les completives. En llatí arcaic, si la completiva anava en subjuntiu, no necessitava cap altra marca que indiqués el seu caràcter d'oració subordinada; aquesta situació devia ser general en llatí col·loquial, i és la que trobem en la fase antiga de les llengües romàniques (Manoliu-Manea 1985: 339-340).

El *Tirant*, doncs, en aquest punt relatiu a l'absència de preposició davant la conjunció *que*, es mostra harmònic amb la continuïtat històrica de la llengua i amb la realitat general del català del segle xv. No serà fins al segle xvi —esporàdicament en la primera meitat, amb més freqüència en la segona, però sense arribar-se a generalitzar— que apareixen els primers casos de segregació de la preposició davant de *que* (Ginebra i Llagostera, en premsa).

3. Oracions d'infinitiu

En llatí l'infinitiu no es declina ni porta preposició, i les oracions d'infinitiu fan de complement del verb de manera limitada. En llatí vulgar i tardà l'infinitiu ocupa cada vegada més el lloc del gerundi i del supí, i en català es converteix, amb molt rares excepcions, en l'única forma no personal que opera com a complement argumental dels verbs. Durant aquest procés d'extensió adquireix en totes les llengües romàniques la capacitat de dependre d'una preposició, que s'interposa entre l'infinitiu i el verb (o el nucli sintàctic) que el regeix (Ernout i Thomas 1951: 270; Bastardas 1953: 165-177; Serradilla 1997: 162-164). En els primers segles del català escrit les subordinades d'infinitiu regides mostren aquesta tensió entre la construcció asindètica, sense preposició, i la construcció amb preposició, normalment —però cal matisar molt— amb la mateixa que el verb regeix quan el complement és un sintagma nominal. La construcció amb preposició és més abundant, i probablement reflecteix la tendència de la llengua parlada —tinguem

en compte que, segons Bastardas (1953: 167), l'infinitiu amb preposició ja era normal en la parla popular al segle VII—, mentre que la solució sense preposició potser volia imitar el llatí (sense encertar del tot, ja que, com hem dit, en llatí aquestes estructures es construïen més aviat amb altres formes verbals).⁸

La preposició davant d'infinitiu també apareix en subordinades no regides, és a dir, en subordinades que exerceixen la funció d'adjunt (complement circumstancial). Així, ja és prou coneguda l'existència de la construcció «*en* + infinitiu» amb valor temporal i causal (i altres valors pròxims), i presenten també l'estructura de «preposició + infinitiu» diversos complement locatius i finals, amb una distribució de les preposicions que no coincideix del tot amb la que ofereix el català contemporani. En aquesta frase del *Tirant*, per exemple, la preposició *en* ocupa una posició que avui probablement ocuparia la preposició *per* (o *per a*):

(10) puix tant haveu treballat en liberar aquesta ciutat (1278).

No es tractarà d'aquestes subordinades d'infinitiu en aquest treball, que demanarien un examen específic. Jordi Parera i Parramon (1986, 1987) les ha estudiades parcialment en la seva anàlisi general de les preposicions al *Tirant*, tot i que no investiga en concret els casos de «preposició + infinitiu», si no és el ja esmentat de «*en* + infinitiu».⁹

---

8 La vacil·lació, però, no es produeix només en el conjunt dels verbs preposicionals. Els verbs transitius, que regeixen completiva de complement directe (en principi sense preposició, doncs), també presenten en algun cas, com en totes les llengües romàniques, ocurrencies amb la subordinada d'infinitiu precedida de la preposició *de* («*jurar* + infinitiu» al costat de «*jurar* + *de* + infinitiu», etc.). Aquesta possibilitat, que s'ha mantingut en el català literari fins a l'actualitat, ja va ser detectada per Fabra (1912: 171), que la va considerar més comuna en català antic que en català contemporani. En rigor —com va assenyalar igualment Fabra (1912: 172)—, no és únicament el complement directe; la completiva d'infinitiu en funció de subjecte també pot anar introduïda per *de* (complements directes i subjectes amb preposició, doncs: una construcció que el llatí no va conèixer mai). En el marc de les teories gramaticals d'avui aquesta partícula *de* més aviat cal considerar-la un complementador (Bonet i Solà 1986: 24, 61; Villalba 2002: 2270). Històricament, doncs, s'ha operat una reanàlisi: del *de* preposició al *de* merament conjuntiu (complementador).

9 Parera dedica una part del seu treball a les construccions temporals «*en* + infinitiu» i «*al* + infinitiu» (1986: 82-87), a la construcció «*en* + infinitiu» amb valor causal (1987: 64-65), i destaca en un altre moment (1987: 60-61) que la preposició *en* pot introduir al *Tirant* complements finals d'infinitiu.

Al segle xv, l'època de Joanot Martorell, en les subordinades d'infinitiu seleccionades pels verbs de règim preposicional la construcció amb preposició és més abundant. Aquesta és també la situació al *Tirant*, que presenta encara, de tota manera, ocurrencies amb la solució asindètica (11a-b):

- (11) a. E yo·m só *sforçada atényer*, en aquesta millor part, hora disposta perquè ma dolor vos fos manifesta (1000).
b. vostra inestimable vàlua, la qual per la mercé vostra [...] me *obliga dir-me* servidor vostre (1167).

Quant als casos en què les subordinades d'infinitiu rígides s'uneixen al verb rector per mitjà de preposició, es podria dir que en la llengua escrita del segle xv, en línies generals, la preposició de règim que introdueix un sintagma nominal es manté sense canvi quan el complement regit és una oració d'infinitiu, però aquesta afirmació hauria de ser força matisada, ja que, de fet, el que s'esdevé en bona part és que hi ha un gran polimorfisme, i per tant no és fàcil determinar quina és la preposició que hem de considerar bàsica per al règim de cada verb. Aquest és també l'estat de coses que es detecta en les pàgines del *Tirant*.

Els verbs més estables —bé perquè la preposició es manté constant davant sintagma nominal i davant oració d'infinitiu, bé perquè l'alternança és sistemàtica— són, en primer lloc, els verbs de moviment directiu que seleccionen les preposicions *alen* (*anar*, *trametre entrar*, *trametre*, *venir*, etc.), que regularment es construeixen només amb *a* quan el complement és una oració d'infinitiu (no trobem al *Tirant*, però, cap ocurrencia de «*aplegar* + prep + infinitiu»). En el cas d'*anar* (12a), la preposició *a* davant d'infinitiu es pot dir que és gairebé absoluta (Parera 1986: 91). En els altres casos (12b-d), d'acord amb la detallada anàlisi de Parera (1987: 26-28), la preposició *a*, si no és absoluta, és molt general.

- (12) a. Aprés que tots los moros foren batejats, Tirant *anà a parlar* ab lo rey Scariano (1350).
b. los moros *trameteren a dir* al rey Scariano que·s convertís (1195).
c. E com lo emperador *se n'entrava a dormir* (508).
d. car tots ensemps vos volen *venir a veure* (967).

Amb aquesta classe de verbs la variabilitat no es manifesta tant entre preposicions, sinó —en la línia del que ja hem dit— entre la solució preposicional i la solució sense preposició (13).¹⁰

- (13) a. Tirant se levà cuytadament del lit pensant que la hagués morta, e anà *cridar* la reyna (1418).
b. Tirant fon molt content, e *tramés-los avisar* perquè·ls trobassen en orde (407).

En segon lloc, són també estables els verbs de trajectòria d'origen inherent (rectors de *de*) i, en general, els verbs que regeixen *de*, que mantenen la preposició: *oblidar-se de*, *freturar de* (també amb nexxe zero), *dubtar de*, *acostumar de*. En el cas de *dubtar*, de les 8 ocurrencies amb règim infinitiu, 4 van introduïdes per *de* i 3 pel nexxe zero —una mostra del contrast a (14a-b), que recull dues ocurrencies de la mateixa pàgina. Quant a *acostumar* (un verb que sí que presenta un bon nombre d'ocurrencies), el règim infinitiu amb *de* (48 ocurrencies) alterna amb el règim asindètic (20 ocurrencies) (15a-b) —no hi ha al *Tirant* la variant *acostumar a*.

- (14) a. Mas per lo gran ardiment que tenia, no *dubtà de batallar* ab la mort (771).
b. Encara te diré més: per lo gran ardiment que tingué, Jesucrist no *dubtà pendre* mort e passió en la creu (771).
- (15) a. *Acostum no desijar* sinó bona ànima, bon seny e bona pensa (604).
b. lo standart e penó de aquell qui no *acostuma de perdre* batalles (1342).

---

10 De fet, l'infinitiu (sense preposició) com a complement de finalitat o destinació de verbs com *ire* o *mittere* és característic del llatí arcaic (Bassols 1956: 355), un tret que la prosa llatina clàssica defuig però que es conserva en el llenguatge popular i arriba a les llengües romàniques (Bastardas 1953: 165). De tota manera, com assenyala Parera (1987: 26-27), en el *Tirant* predomina la solució preposicional, sembla que en contrast clar amb el que ens trobem en altres autors (veg. les referències de Parera 1987: 27).

Pel que fa a la resta, com hem dit, és difícil de trobar un patró, perquè hi ha un gran polimorfisme i, a més, molt sovint el nombre d'ocurrències dels verbs concrets amb completiva d'infinitiu com a règim és molt reduït i no permet fer generalitzacions; de vegades, simplement, no hi ha ocurrències útils — és el cas de *condemnar*, que, quan regeix SN, pot seleccionar *a* (4 ocurrències) o *en* (3 ocurrències), però no proporciona cap ocurrència regint completiva d'infinitiu. El verb *obligar* selecciona fonamentalment complements nominals introduïts per *a* (16a) i, quan el complement és una completiva d'infinitiu, la preposició pot ser *de* (10 ocurrències), nexa zero (9), *en* (4) i *a* (2) (16b-e).

- (16) a. ans que mon deliber, no essent a tu publicat, justament me agués *obliguat a la executió* de tal empresa (98).
b. puix he acceptat lo offici, yo só tengut e *obligat de servir-lo* (502).
c. com per art de cavalleria ést *obligat mantenir* e defendre les donzelles (1263).
d. me mostren granea de tanta amor que *m'obliga en servir* e ajudar a la senyoria vostra (1167).
e. per ço lo cavaller és *obliguat a defendre* la república (174).

En el cas de *delitar-se* apareixen —amb sintagma nominal— 2 ocurrències amb *en* i 1 amb *de*, a les quals cal sumar, quan el complement és la clàusula d'infinitiu, 2 ocurrències més amb *en* i 1 sense nexa preposicional. El verb *confiar* apareix amb *en* (10 ocurrències) i amb *de* (29), però sempre amb complement nominals (no hi ha ocurrències amb complement d'infinitiu). El verb *pensar* (deixant de banda els usos transitius) apareix amb *en* quan regeix sintagma nominal, i amb *en* i (sobretot) *de* quan selecciona oració d'infinitiu (mai *a* en aquests casos). El verb *ajudar*, que regeix (per als usos pertinents) *en* davant sintagma nominal, regeix *a* o *en* davant d'infinitiu (com ja va fer notar Parera 1986: 89) (17a-b).

- (17) a. La princessa se posà molt prestament al lit [...] e les sues donzelles la *ajudaren a despullar* (1414).
b. si negú de aquests era pres, de tot son poder *los ajudaran en traure-ls* de presó (358).

Com hem dit, hi ha uns quants verbs preposicionals que tenen una oració com a complement bàsic de règim verbal. En aquests casos no és possible partir del règim nominal com a primera estructura per examinar si hi ha alternança de preposicions. El que sí que podem fer és observar si el complement oracional s'adjunta al verb regularment, per mitjà d'una preposició concreta, o no. Una exploració no exhaustiva proporciona els resultats següents. El verb *atrevir-se* (que només té 4 ocurrències en tota l'obra) es construeix amb *en* (2 ocurrències), *de* i $\emptyset$ (nexa zero). El verb *esforçar-se* es construeix amb *de* (el règim més freqüent), amb *a*, amb *en*, amb $\emptyset$ i amb *per* (1 ocurrència). El verb *tardar* selecciona *en* i —menys sovint— *de* i $\emptyset$ (i alguna vegada *a*). Per al verb *gosar* la solució sistemàtica és la introducció de l'oració d'infinitiu sense preposició; la solució amb *de* és esporàdica.

Finalment, cal indicar que no trobem en el *Tirant* clàusules d'infinitiu regides introduïdes per la preposició *ab*. De fet, en català antic en general la preposició *ab* té, com a preposició de règim verbal, un rendiment menor que en català contemporani i, a més, molts dels verbs antics que regeixen *ab* no poden, per les seves característiques semàntiques, seleccionar oracions com a complements.¹¹

4. Altres subordinades regides (sense *que*)

Finalment, cal fer notar que, com ja havia estat assenyalat per al català antic en general (Solà 1972: 16-17 i 36-37, Solà 1994: 74), tampoc al *Tirant* no apareix generalment la preposició quan els verbs amb règim preposicional seleccionen subordinades que no són completives, és a dir, quan regeixen oracions interrogatives parcials, exclamativoponderatives, relatives lliures o dubita-

---

11 En tractar de la preposició *amb* com a introductora de completives regides conjugades i d'infinitiu, Solà (1972: 26) feia notar el silenci de Fabra sobre la qüestió. Fabra no en va dir res probablement perquè no va trobar en el català antic dades sobre la matèria. Recórrer al català antic per saber, per exemple, si una hipotètica frase com *accontentar-se ab el recobrament de l'anyada* es «convertiria», amb una subordinada d'infinitiu, en *accontentar-se a recobrar l'anyada* (o si mantindria la preposició *ab*) és infructuós, perquè llavors *accontentar-se* no regia la preposició *ab*.

tives. En les oracions de (18) hi ha, sense la preposició, els verbs *interrogar del sobre* (18a) regint una interrogativa parcial, el verb *admirar-se de* (18b-c) regint exclamatives-ponderatives, els verbs *avisar de* (18d) i *parlar de* (18e) regint relatives lliures, i el verb *dubtar de* (18f) regint subordinada introduïda per *si*:

(18) a. Après que la princesa hagué lesta la letra, fon molt aconsolada de les rahons de aquella e *interrogà* a l'embaxador *en quin* punt stava (1324).

b. E tots *staven admirats com* no havia retudes les saluts a l'emperador ni a negunes de les dames (1065).

c. E Stefania *stigué molt admirada què* podia ésser açò e no li tornà més a replicar (851).

d. E [...] armaren hun bergantí, lo qual trameteren a Tirant per *avisar -lo com* lo soldà e lo Turch havien posat siti en la ciutat (1354).

e. Après, senyor, *parlàvem què* serà de mi si vosaltres partiu (857).

f. Com l'emperador hagué lestes les letres e sabé en quina disposició stava tota la sua gent [...], *dubtà si* daria la letra a Tirant (736).

Aquestes construccions, de fet, segueixen la pauta general del català antic, ja comentada, de defugir la duplicitat de nexes subordinants.¹² En aquests casos —tret del de (18f)— l'element que fa de nexa és un constituent que pertany a l'oració subordinada, un mot-*qu* que s'ha desplaçat a l'inici de la clàusula que fa de complement, i això és el que bloqueja l'aparició del que seria el doble nexa, la preposició externa rectora. En una d'aquestes configuracions (18a) el mot-*qu* arrossega una preposició interna de la subordinada, una preposició que, així, s'alinea superficialment entre el verb principal i l'oració regida, circumstància que també contribueix a bloquejar l'aparició de la preposició

---

12 Cal tenir en compte que és una pauta general, i no pas una regla absoluta, i que encara no sabem, per al català antic en general, en quina proporció no se segueix la pauta. El verb *parlar*, per exemple, presenta al *Tirant* dues ocurrències amb relativa lliure com a complement. A més de la de (22e), amb absència de preposició, n'apareix una altra amb preposició:

(i) Nosaltres *parlam de què*-ns ha recitat aquell cavaller de les grans festes e honors que feren en Anglaterra a tots los estrangers (483).

externa, d'acord amb certa tendència —general en català, però més marcada en català antic (on de tota manera presenta excepcions)— d'evitar el contacte de preposicions, sobretot febles (*de + per*, *de + a*, *a + de*, etc.). Així, la repetició en posició de contigüitat de dues ocurrences de la mateixa preposició (una d'externa i una d'interna) no es produeix mai, i el contacte entre dues preposicions febles diferents és rar, tot i que possible: a (19) coapareixen la preposició *a* externa (del verb *donar a*) i la *de* interna (de l'atribut preposicional del verb *ser*).¹³

(19) E nostre Senyor, qui és just, dóna en les batalles e en les guerres la justícia a de qui és (1157).

5. Comentaris finals i conclusions

L'absència de preposició davant de la conjunció *que* introductora de completives regides és sistemàtica en el *Tirant*. Això confirma la coherència de la posició normativa de Fabra en aquest punt, ja que, com hem dit, la gran novel·la medieval va ser l'obra més important en el cànon d'autoritats per a la codificació sintàctica del català contemporani. El precepte establert per Fabra tenia plena fonamentació històrica, i harmonitzava, doncs, amb els fonaments ideològics del seu treball de planificació lingüística. La GNV, el 2006, i la GIEC, el 2016, han estat continuadores del plantejament de Fabra i, per això, encara que preveuen que la preposició podria no caure en els registres informals, mantenen la posició normativa de Fabra per als registres formals.¹⁴

En canvi, la substitució —en els casos que el complement preposicional del verb no conté un sintagma nominal sinó una oració completiva d'infinitiu—

---

13 Parera (1987: 31-31), que ja va observar aquest fenomen, el va qualificar, però, de raríssim en el *Tirant*. De fet, és raríssim en tota la prosa catalana de l'època.

14 Aquest comentari no pretén justificar la posició normativa actual de la GNV i de la GIEC, sinó explicar-la i assenyalar que és coherent amb el plantejament historicista fabrià de recórrer a la llengua medieval per intervenir en la varietat estàndard contemporània. Naturalment, hi ha altres plantejaments legítims i possibles, però aquest no és el lloc per debatre'ls.

de les preposicions de règim verbal *en* i *ab* per les preposicions *a* i *de* (el «canvi de preposicions») no és un fenomen que caracteritzi el *Tirant*. La gran novel·la medieval més aviat reflecteix una situació d'una certa complexitat, que encara coneixem poc. Com hem dit, en el pas del llatí al català s'ateny la normalització de l'infinitiu com a forma verbal de la subordinació oracional i, per tant, la normalització de les oracions d'infinitiu com a complements argumentals dels verbs. Pel que fa a la relació formal entre l'oració subordinada d'infinitiu i el verb que la regeix, en el període del català antic la llengua (o, si més no, la llengua escrita) vacil·la prou. D'una banda, hi ha la possibilitat de la simple unió asindètica, sense nexxe preposicional (una possibilitat, a més, afavorida —o almenys no entrebancada—, pel fet que la relació semàntica de l'oració d'infinitiu amb el verb que la regeix sol ser prou clara). De l'altra, hi ha la possibilitat de la unió per mitjà de la preposició. Les dades fan pensar que, en relació amb la preposició específica, l'idioma es debat —i la llengua del *Tirant* ho reflecteix— entre la pauta marcada per cada verb concret (una pauta que pot obeir a raons semàntiques o ser merament formal, i que sovint tampoc no és fixa) i certes preposicions (*a* i, sobretot, *de*) que per si mateixes esdevenen marcadores de subordinació de l'infinitiu. Així, un verb que selecciona *en* per al règim nominal pot construir-se amb *de* quan el règim és l'oració d'infinitiu, però sembla que no trobem verbs que seleccionen *de* per al règim nominal que admetin *en* quan regeixen infinitiu. En una línia anàloga, hi ha certs verbs que seleccionen *en* per al règim nominal i *en/de* per al règim infinitiu, però mai (o molt rarament) *de* per al règim nominal.

Estudiant dades de l'espanyol medieval, Serradilla (1997: 195-199) detecta en aquesta llengua la tendència —ja suggerida per Cano Aguilar (1985)— a usar *de* com a simple índex universal de subordinació oracional, per a tots els verbs, en contrast amb els complements nominals, que anirien amb altres preposicions o sense preposició. Aquesta tendència, però, s'estroneja al final del Segle d'Or, quan s'imposa la regularitat lligada al règim específic dels verbs. Les dades del català potser suggereixen que hi va haver una *batalla* semblant, entre *dela* (marcadors universals d'infinitiu regit) i el règim preposicional concret de

cada verb, i que aquesta *batalla* va tenir una durada prou més llarga, que probablement arriba fins al català contemporani.

Com hem indicat al començament, la codificació establerta per Fabra prescrivia que les preposicions *amb* i *en*, quan el constituent regit és una oració d'infinitiu, són substituïdes per *a* o *de*. Fabra, de fet, no va basar-se en el *Tirant* per formular aquesta regla, sinó que va presentar el fenomen com una evolució del català modern (en rigor no va afirmar mai que fos propi de la llengua antiga), i per tant, amb totes les matisacions a què segurament ens obligarà la recerca filològica futura, potser cal suggerir que el que Fabra va constatar va ser precisament la pervivència —o intensificació— de la tensió, encara no resolta en català, entre règim preposicional lèxicament determinat i règim preposicional diferencial induït per l'entorn sintàctic: per l'oració d'infinitiu.

Sigui com sigui, la norma establerta per Fabra a propòsit d'aquest punt tenia una fonamentació històrica més feble —i més difícil de justificar, almenys mentre no s'hi faci més llum— que la norma relativa a la *caiguda* de la preposició. En aquest sentit, la modificació de la posició normativa, suggerida ja per la GNV i formulada obertament per la GIEC (el *canvi*, en els registres formals, deixa de ser obligatori i queda reduït a preferible), sembla prou justificada.

Finalment, cal destacar que al *Tirant* (com en general a la llengua antiga) no apareix habitualment la preposició quan els verbs amb règim preposicional seleccionen oracions interrogatives parcials, exclamativoponderatives, relatives lliures o dubitatives (un detall que devia passar desapercebut a Fabra). Per tant, la modificació de la posició normativa en relació amb això —ara la GIEC (2016: 1268) considera admissible, amb certs verbs, l'absència de preposició en aquesta mena de configuracions (per exemple, *Dubtava per quin carrer passaria, No se'n recorda si ho va fer, Fixat't quants se n'ha menjat*)— ha de ser vista com un pas endavant des del punt de vista de la fonamentació històrica del treball codificador.

Bibliografia

- BAILE LÓPEZ, Eduard (2007) «Estudi paremiològic del *Tirant lo Blanch*», dins Armando López Castro & María Luz Divina Cuesta Torre (ed.), *Actas del XI Congreso Internacional de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval (León, 20-24 de septiembre de 2005)*, vol. I, Lleó, Universidad de León, p. 277-285.
- (2013): «Diccionari específic dels substantius i dels adjectius del *Tirant lo Blanch*», tesi doctoral, 3 vol., Alacant, Universitat d'Alacant.
- BASSOLS DE CLIMENT, Mariano (1956) *Sintaxis latina*, 2 vol., Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (Citem per la 5a reimpressió: 1976.)
- BASTARDAS, Joan (1953) *Particularidades sintácticas del latín medieval (Cartularios españoles de los siglos VIII al XI)*, Barcelona, Escuela de Filología.
- BONET, Sebastià & Joan SOLÀ (1986) *Sintaxi generativa catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- CANO AGUILAR, Rafael (1985) «Sobre el régimen de las oraciones completivas en español clásico», dins Julio Fernández-Sevilla; Humberto López Morales; José Andrés de Molina; Antonio Quilis & Gregorio Salvador (ed.), *Philologica Hispaniensa in Honorem Manuel Alvar*, vol. II, Madrid, Gredos, p. 81-93.
- CASANOVA, Emili (1994) «Llengua popular i llengua col·loquial al *Tirant lo Blanch*», dins Antoni Ferrando (ed.), *Miscel·lània Joan Fuster*, vol. VIII, p. 119-138.
- COLÓN I DOMÈNECH, Germà (2013) «La llengua del Tirant. Algunes qüestions», dins Germà Colón (ed.), *Els escriptors valencians del segle XV*, Castelló, Universitat Jaume I, p. 99-107.
- ERNOUT, Alfred & François THOMAS (1953) *Syntaxe latine*, segona edició, París, Klincksieck.
- ESCRIVÀ, Vicent (1992) «Els refranys en el *Tirant lo Blanch*», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, XXIV [= *Miscel·lània Jordi Carbonell / 3*], p. 21-42.
- FABRA, Pompeu (1912) *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Tipografia L'Avenç: Massó, Casas & C^a.
- (1933): *Gramàtica catalana*, setena edició, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- FERRANDO, Antoni (1987-1989) «Entorn de la llengua del *Tirant lo Blanch*», *Estudis Romànics*, 4, p. 369-372.
- (2012): «Llengua i context cultural al *Tirant lo Blanch*. Sobre la identitat del darrer Joanot Martorell (1458-1465)», *eHumanista: Journal of Iberian Studies*, 22, p. 623-668.
- GINEBRA, Jordi (2003) «L'autoritat en l'ús de la llengua catalana: el cànon de Pompeu Fabra», *Estudios Catalanes. Revista Internacional de Lengua, Literatura y Cultura Catalanas*, 1, p. 53-64.
- GINEBRA, Jordi & Roser LLAGOSTERA (en premsa): «El complement de règim», dins *Gramàtica del català antic*, en curs de publicació.

- GIEC (2016) = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- GNV (2006) = ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA, *Gramàtica normativa valenciana*, València, Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- GUIA, Josep (1995) «Introducció a la fraseologia del *Tirant*», *Afers*, 10, 20, p. 129-142.
- (2007): «Les unitats fràsiques del capítol 143 de *Tirant lo Blanch*, traducció d'una epístola de Petrarca. Identificació, funció discursiva i estudi contrastiu», *Estudis Romànics*, 29, p. 81-107.
- MANOLIU-MANEA, Maria (1985) *Tipología e historia. Elementos de sintaxis comparada románica*, Madrid, Gredos.
- MARTORELL, Joanot (2005): *Tirant lo Blanch*, edició coordinada per Albert Hauf, València, Tirant lo Blanch.
- PARERA I PARRAMON, Jordi (1986) «Contribució a l'estudi de les preposicions en el Tirant lo Blanch (primera part)», *Llengua & Literatura*, 1, p. 51-109.
- (1987) «Contribució a l'estudi de les preposicions en el Tirant lo Blanch (segona part)», *Llengua & Literatura*, 2, p. 19-66.
- SERRADILLA CASTAÑO, Ana M. (1997) *El régimen de los verbos de «entendimiento y lengua» en español medieval*, Madrid, Ediciones de la Universidad Autónoma de Madrid.
- SOLÀ, Joan (1972) «Canvi i caiguda de preposicions», dins els seus *Estudis de sintaxi catalana*, vol. II, Barcelona, Edicions 62, p. 11-43.
- (1994) *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*, Barcelona, Empúries.
- VILLALBA, Xavier (2002) «La subordinació», dins Joan Solà, Maria-Rosa Lloret, Joan Mascaró & Manuel Pérez Saldanya (ed.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. III, Barcelona, Empúries, p. 2247-2319.
- WHEELER, Max (1971-1975 [1980]) «Estar i anar amb gerundi en *Tirant lo Blanch* i *Curial e Güelfa*», *Estudis Romànics*, 16, p. 21-40.

